

RESSENYA A ANTONI FERRANDO FRANCÉS, *APORTACIONS A L'ESTUDI DEL CATALÀ LITERARI MEDIEVAL*, CASTELLÓ DE LA PLANA, UNIVERSITAT JAUME I, 2018, COL·LECCIÓ FUNDACIÓ GERMÀ COLÓN, 18. 440 pp. ISBN: 978-84-17429-48-5

REVIEW TO ANTONI FERRANDO FRANCÉS, *APORTACIONS A L'ESTUDI DEL CATALÀ LITERARI MEDIEVAL*, CASTELLÓ DE LA PLANA, UNIVERSITAT JAUME I, 2018, COL·LECCIÓ FUNDACIÓ GERMÀ COLÓN, 18. 440 pp. ISBN: 978-84-17429-48-5

JOSEP ENRIC ESTRELA GARCIA
enric.estrela@dival.es

Universitat de València

El llibre que el lector té a les mans consta d'una Introducció i d'onze capítols, que, com bé indica el seu títol, se centren en l'estudi del català culte medieval, generalment a través de l'obra dels grans escriptors del segle XV. Els onze capítols corresponen a sengles treballs d'Antoni Ferrando ja publicats, que ara es presenten revisats i actualitzats, gràcies a una iniciativa de la Universitat Jaume I, de Castelló de la Plana. Amb la reunió d'aquests treballs, apareguts en indrets molt diversos i no sempre de fàcil consulta, l'estudiós de la llengua i de la literatura medievals hi podrà trobar anàlisis d'algunes de les qüestions que suscitaven més interès, fetes bàsicament des de l'angle de la història de la llengua i de la cultura.

En la Introducció, l'autor justifica la dedicatòria del llibre a Germà Colón, amb motiu del seu noranté aniversari, com a reconeixença envers la seua obra i com a expressió de gratitud d'un llarg mestratge sobre el nostre autor, que adquirí una notable intensitat a partir de 1981, any de la mort de Manuel Sanchis Guarner. Ben mirat, aquesta dedicatòria culmina una sèrie d'iniciatives de Ferrando en favor del reconeixement institucional del filòleg castellonenc. Ja el 1984, propicià el seu nomenament com a doctor honoris causa de la Universitat de València (1984), i el 2008, amb motiu del seu vuitanté aniversari, participà en l'homenatge que li reté la Universitat de València amb el llibre col·lectiu *El deler de les paraules. Les aportacions de Germà Colón a la romanística*. Anteriorment havia participat també en el volum *Germà Colón. La passió per la llengua* (2003), que li dedicà Saó. Al costat d'aquestes iniciatives, Ferrando també ha col·laborat amb Colón en nombroses ocasions, especialment amb la seua intervenció en els cursos que organitza la Fundació Germà Colón i, especialment, en els debats en forma d'articles i taules redones que tots dos mantingueren amb Antoni Maria Badia i Margarit a propòsit de les *Regles d'esquivar vocables o mots grossers o pagesívols*, atribuïdes a Bernat Fenollar i Jeroni Pau, en gran part recollides en el llibre *Les 'Regles d'esquivar vocables' a revisió* (2011), d'autoria compartida entre Ferrando i Colón. El filòleg valldalbaidí també publicà i comentà la correspondència de Colón amb Joan Fuster, apareguda en el volum 4 de la *Correspondència de Joan Fuster* (2000).

Ferrando presenta el llibre com una mena de complement del volum col·lectiu *Els escriptors valencians del segle XV* (2013), que coordinà el mateix Colón. El denominador comú és, doncs, la producció literària valenciana del segle XV, però junt amb els grans autors, Ausiàs March, Corella, Joanot Martorell, Isabel de Villena, hi trobem densos anàlisis sobre el *Curial*, el primer estudi rigorós sobre “La llengua del Misteri d'Elx”, una molt completa aproximació a la norma cancelleresca i un estudi pioner sobre la correcció lingüística en els primers cinquanta anys de la premsa valenciana. L'ordre de reproducció dels treballs respon a la seqüència cronològica de l'època. De fet, el primer treball versa sobre la construcció de la norma cancelleresca, molt lligada al regnat de Pere el Cerimoniós, i l'últim analitza l'operació regularitzadora de la primera impremta valenciana (1473-1523), que tant va contribuir a preservar la bona *scripta* catalana en els difícils segles posteriors, en què la llengua del país es veié relegada als usos més utilitaris. Tots dos articles posen ben de manifest la perspectiva bàsicament lingüística i cultural de l'aplec, però alhora l'interés per a l'anàlisi de l'evolució dels usos lingüístics i de l'expressió literària. Ara no podem sinó limitar-nos a oferir algunes pinzellades sobre cada capítol.

El treball sobre “La construcció de la norma cancelleresca catalana” examina els conceptes de *llengua cancelleresca* i *norma cancelleresca*, revisa els tòpics sobre el concepte de *prosa de la Cancelleria*, presenta un recorregut històric sobre l'evolució de les directrius lingüístiques cancelleresques, analitza les bases lingüístiques d'aquesta norma, dona compte del procés de correcció lingüística dels documents emanats per la cancelleria reial i assenjala els punts de compenetració i de divergència amb la llengua literària. Clou el treball amb una valoració de la *Col·lecció de documents de la Cancelleria de la Corona d'Aragó (1291-1420)* (València, 2013), seleccionada pel malaguanyat Jaume Riera i editada críticament per Mateu Rodrigo.

El segon capítol conté unes sucoses “Observacions sobre la llengua i el llegat d’Ausiàs March”, que comprenen aspectes tan diversos com l’examen de la grafia del nom Ausiàs, la presentació editorial de la pàtria i de la llengua del poeta, els discursos post-medievals sobre la suposada “obscuritat” dels seus versos, el procés de construcció ideològica de March com a escriptor clàssic, l’estudi de la llengua de la mètrica dels seus versos i de les alteracions lingüístiques en el procés de transmissió textual. Finalment, es revisen les teories interpretatives sobre la renúncia del March a l’occità trobadoresc. L’enunciat de tots aquests aspectes prou que posa en evidència l’interès del treball per a l’estudi i la comprensió de l’obra i del llegat de March.

A “Sobre el marc històric de *Curial e Güelfa* i la possible intencionalitat de la novel·la”, Ferrando relaciona l’antroponímia històrica de la novel·la amb el rerefons ideològic d’una obra que s’emmarca en l’ofensiva d’Alfons el Magnànim per a legitimar la seua política italiana. No debades es reproduïx al segle XV el mateix conflicte de la Corona d’Aragó amb els Anjou i amb el papat que al segle XIII. L’autor fa veure que molts noms pseudohistòrics de la ficció no es corresponen amb els noms reals del segle XIII, i alguns, com el de Pero Maça o Cornell, remetent a la realitat històrica valenciana del XV. Altrament, el nostre filòleg fa notar que alguns errors històrics molt cridaners de l’autor del *Curial*, com afirmar que l’infant Alfons d’Aragó morí abans que son pare, Pere el Gran, quan de fet el va succeir com a rei (Alfons el Liberal, 1285-1291), deriven dels comentaristes de Dante. Per a Ferrando, aquestes informacions posen de manifest que l’autor del *Curial* begué sobretot de font italianes i que, en conseqüència, cal postular una gènesi de la novel·la en la cort napolitana del Magnànim.

El següent treball, també sobre el *Curial*, s’ocupa del simbolisme que s’amaga darrere l’heràldica i de la toponímia de la novel·la. El lleó, armes de la Güelfa, simbolitzaria l’Església, mentre que l’àguila o el falcó, armes de Curial, evocarien el senyal heràldic dels Hohenstaufen. Les escenes al voltant de Melú, Milà i Montserrat reflectirien les aliances polítiques del segle XV. L’acceptació final del cavaller Curial per la Güelfa representaria el reconeixement de l’Església dels drets del Magnànim a Nàpols que es produí el 1443 amb el tracta de Terracina entre el papa Eugeni IV i el Magnànim. Una interpretació s’adiria bé amb les directrius legitimadores de la historiografia alfonsina.

Encara hi ha un tercer article dedicat a la mateixa obra: “Precaucions metodològiques per a l’estudi lingüístic del *Curial*”. En aquest cas, com bé expressa el títol, l’objectiu de l’autor és explicitar totes aquelles precaucions metodològiques que cal adoptar per tal de conferir validesa científica a les dades de caràcter dialectològic de la novel·la: examen de les fonts, petges del copista, presència i absència de geosinònims, prestigi social i literari de les formes més connotades diatòpicament, contrast amb les dades lingüístiques d’altres obres coetànies, etc. Només una valoració quantitativa i qualitativa ben contrastada de la variació diatòpica i diastràtica pot ajudar a situar l’obra en un context i en un moments determinats, i a aportar indicis sobre la procedència o l’entorn de l’autor d’una novel·la que ens ha arribat anònima. També hi ajuda l’examen material del còdex que conté l’única còpia conservada de la novel·la. En aquest sentit, mereix destacar-se que Ferrando situa en el senyoriu toledà de Fuensalida la procedència dels papers administratius (alguns dels quals transcriu) que han

servit per a farcir les tapes, recentment extretes, del còdex del *Curial* i suggereix que l'autor tindria vincles amb Toledo i fins i tot que fos un catalanoparlant de procedència castellana o aragonesa.

El capítol següent aborda l'estudi de "La llengua del *Misteri d'Elx*". Una anàlisi minuciosa de la mètrica, les rimes i la llengua de les dues primeres consuetes del *Misteri d'Elx* permet a l'autor situar la gènesi del text dramàtic en la segona meitat del segle XV, si bé hauria estat objecte de reformulacions al segle XVI. La font principal sembla ser la versió catalana de la *Legenda aurea* de Jacopo di Varazze. En canvi, les acotacions escèniques reflecteixen més aviat la llengua del XVII, segle en què foren copiades les dues consuetes més antigues que s'han conservat.

"Llengua i context cultural al *Tirant lo Blanc*. Sobre la identitat del darrer Joanot Martorell (1458-1465)" és el títol que encapçala el capítol que segueix. Com bé s'hi anuncia, l'autor se centra, en una primera part, en l'estudi de la llengua de la novel·la i, en una segona part, del problema de l'autoria. Segons Ferrando, la llengua del *Tirant* correspon bàsicament a una sola mà, però ha estat objecte de manipulacions en mans d'altri. L'autor no seria el ciutadà valencià Joan o Joanot Martorell, escrivà de ració de Joan de Cardona i del príncep de Viana i, doncs, contrari a Joan II, tal com postula Torrò, ni el coadministrador del comtat de Dénia, el cavaller valencià Joan Martorell, senyor de Beniarbeig, com proposa Rubio Vela, sinó el cavaller valencià Joanot Martorell, cunyat d'Ausiàs March, desafortunat en béns, que hauria compost la novel·la almenys majoritàriament a la ciutat de València, en contacte amb el seu parent Joan Roís de Corella i amb Jaume de Vilaragut. Aquesta és la posició tradicional, reforçada darrerament amb noves dades per Abel Soler.

A continuació podem llegir "Les relacions literàries de Joan Roís de Corella". Ferrando s'hi fixa en l'ambient social en què visqué i en el món literari que creà aquest gran mestre de la prosa artitzada valenciana. En concret, presta considerable atenció als protagonistes de la suposada tertúlia de Berenguer Mercader, als contactes amb la cort de Joan II i del príncep de Viana, en el context de la qual inscriu el cicle de poemes adreçat contra el valencià Bernat del Bosc, i a les relacions amb els nobles, patricis i ciutadans lletraferits de la València de l'època.

El capítol següent va "Sobre una etiqueta historiogràfica de la literatura catalana: la *valenciana prosa*". L'autor examina amb voluntat d'exhaustivitat tota la documentació que fa referència a l'estil de les nostres obres literàries de l'època, generalment concentrada en els pròlegs, dedicatòries i colofons, per a arribar a la conclusió que el sintagma *valenciana prosa* era una expressió cultista que utilitzaren Corella, Miquel Peres i Bernardí Vallmanya o els seus editors com a recurs publicitari. L'expressió coexistia amb altres fórmules, i a Catalunya amb sintagmes com *prosa catalana*, sempre en oposició a estil *pla* o *grosser*, però mai com a denominació pròpia d'un estil. Tanmateix, les seues connotacions cultistes permeten que avui funcione com una còmoda etiqueta historiogràfica.

En examinar la "Llengua i espiritualitat en la *Vita Christi* d'Isabel de Villena", Ferrando observa que la crítica textual i l'anàlisi filològica de l'incunable i la comparació del text editat el 1497 amb l'anònim *Tractat de la passió* i amb les alteracions lingüístiques de l'edició de 1513 permeten atribuir

a l'abadessa de la Trinitat, de la ciutat de València, l'autoria d'una obra no documentada enlloc. Una atenció especial es presta a l'estudi del lèxic i dels recursos expressius.

Finalment, Ferrando, seguint els estudis que Paolo Trovato havia aplicat a l'italià, analitza a "El paper dels primers editors (1473-1523) en la fixació del català modern", amb exemples concrets, la important tasca modernitzadora, regularitzadora i ennoblidora de la llengua que van realitzar els correctors de la primera impremta valenciana. Gràcies a aquesta tasca quasi sempre anònima, el català dels segles moderns va poder preservar un vestit gràfic i lingüístic relativament uniforme, que va facilitar la recuperació de la unitat de la llengua literària en els poetes de la Renaixença i la codificació de Pompeu Fabra.

En suma, el lector trobarà respostes molt autoritzades a les nombroses qüestions que es plantegen al voltant de la llengua literària de la nostra tardor medieval, que coincidí amb l'època àurea de la literatura catalana. Ben sovint, aquestes respostes es formulen en diàleg explícit o implícit amb Germà Colón i amb d'altres filòlegs. Bastarà recordar títols del filòleg castellonenc com *De Ramon Llull al 'Diccionari' de Fabra. Acostament lingüístic als monuments de les lletres catalanes* (2003) i articles com "Un aspecte estilístic de la traducció catalana medieval del *Decameron*" (1971), "Problemes lingüístics entorn del *Tirant lo Blanch*" (1993), "Entre el *Cartoixà* de Corella i el *Tiran*" (1999) i "Ensayo de localización del anónimo autor del *Curial*" (2012). En una obra tan rica en informacions hauria estat útil un índex onomàstic. Però el fet de reunir els autors i els temes que s'hi aborden és més que oportú. Cal saludar efusivament, doncs, aquesta iniciativa de la Universitat Jaume I, amb la convicció que serà útil per als estudiosos de la història de la llengua, de la literatura i de la cultura en general.